

Gure behia hila da!

T. de MONZON-OLASO

MONZON-OLASO-k egin IKUSGARRIA MORTZUEK ZER

SALBAT:	Etxeko nagusi zaharra. 80 urte.
MAIXAN:	Haren alaba. Alarguna. 50 urte. Beti lanean ibilki.
XANPIER:	Maixan-en semea. 20 urte.
GAXUXA:	Mutxurdin jitoa. 50 urte. Mozkorra.
JAUN BIKARIA:	Apez gazte bat.
MAREXALA:	40 urte. Gaskoina.

*Mendian etxe zahar bat, antxu lurrean. Haren sukalde barnean gare.
Buruz-buru, kanpoko atea: Hura idekitzean mendi-oianak ageri.
Ezker aldean supazterra. Eskuineko-an eiharako ateska.*

*Oihalak idekitzean aitatxi sutondoan jarrita egoki: Pipa ahoan, makila
eskuan, buruan txapela. Maixan alaba, bertze zoko hartan boketa
egiten ari. Hango mixerial*

Negu da eta kanpoan elur. Barrukitik eldu, behi eriazen marrumak.

LEHEN AGERRALDIA

AITA-ALABAK

MAIXAN Askil Askiiii! Marruma horiek sartzen zaizkit... Sartzen
zaizkit... erraletaraino, hezurretaraino. Gaixo behia!

Mahiago nuke ni banengo eri. Ez bera. Ni gabe ere, biziko bailitazke etxe huntan. Bi gizon horiek antolatuko litazke bakarrik ere, nolabait. Mixerian ohituak baitira. Baina gure "Katxo" gabe, gure behi gaixo horren gabe nola bizi? (*Behiaren marrumak ez dira ixiltzen*).

AITATXI Maixan!

MAIXAN Zer duzu, aita?

AITATXI Zato!

MAIXAN Baina... ze duzu orain ere, aita?

AITATXI (*Gogorki*) Nik "zato" erraitan, "zato" dut errana.

MAIXAN Iduri zalo zazpi urte ditugula orain ere. (*Aitari oihuka*). Bainan aita, harat-hunat ibilki nork egin behar du boketa?

AITATXI "Zato" errana dut, eta zato!

MAIXAN Pazientzia? Orgaka behar da hemen pazientzia, orgaka. (*Hurbiltzen zaio*). Zer behar duzu, aita?

AITATXI Ze behar dudan? Belarri berriak behar nituzke nik, belarri berriak. Ez baitut aditzen. Eta zuek, ez nahi nik aditzeal Hargatik zalzte beti ixilka mintzatzen. Zer ziren astiko oihu horiek? Behiaren marrumak?

MAIXAN Ze ba! Hola ibilki zaigu, aita, egun guzian. Zainak ere hasiak zaizkit neri nausitzen. Gaixo behia!... lau egun erdia dela! Errapia du harria bezela, eta aratxia abantxu gosiak hila! Leher eginen balu, a ze bakeal! Gaizki errana da; baina, errana beti.

AITATXI Mihia, mihia orain ere zuk dantzan. Leher? Hobe zintekteke, behiak baino, neronek leher egiten. Horrek atxikitzen gaitu xutik, doi-doi. Horren errapetik ez ballitz, nundik behar ginuen bizi. Leher! Aixe erraiten duzute zuek leher. Geroko mixeria hua ez litake goxoa.

MAIXAN Geroko mixeria? Lehengoa zer zen ba? Eta oraingoa

- zer? Behazu aita, zainak nausituko zaizkit bai, eta hobe dut lanean lotul
- AITATXI   Zaude hemen!
- MAIXAN   Bainan aita, zainak ere...
- AITATXI   Ez ditut nik zure zainak aipatu. Gure behia aipatu dut nik, ez zure zainak.
- MAIXAN   Aitaren eta Semearen...
- AITATXI   Semea utzazu bere gisa. Aitakin ari zera orain. Maixan, zato hunat.
- MAIXAN   Baina aita...
- AITATXI   "Zato hunat" erran dinat, eta nik... (*Behiaren marrumak aditu bitez*).
- MAIXAN   Horrek ez du ba "zato" erraiten. "Banoa" erraiten du horrek, "banoa"!
- AITATXI   Zer zen? Behia marrumaka berriz? Bakarrik utzia duzute, orain ere?
- MAIXAN   Bakarrik? Noiz egondu da behia bakarrik, aita? Gau ta egun, han egoki zaito Xanpier nere haur gaixoa. begleri beha, beharrerri so, errapeari loturik, hantxe, bere sahetsean. Eitzekari xorta bat eremana nion astian. Gaixo mutikoak, ez du ezpalmatarat ereman nahi izan ere. Behia sendatzean eginen omen du jan eta lo. Artean ez. Eta marexala ez ageri! Horrek ere...
- AITATXI   Utzazute marexala bakean. Ez dugu hemen kanpoko marexalaren beharrik. Herrian berean badugu gure San Bladi. Eta San Bladik hiltzen utzitako behia, ez du marexalak aixe sendatuko.
- MAIXAN   Bai, zuek zaharrak hola zaizte, aita. Ez midikurik, ez marexalik. Apezakin aski duzute. Nik ere maite dut apeza. Baina behiak ezpaitu apez beharrik.
- AITATXI   Behiak ez duela apez beharrik?
- MAIXAN   Behiak?

- AITATXI Behiak, bai, behiak. Gure Jaun Erretor zaharragatik ez balitz, aspaldi galdua genuen gure "Gorri" ere. Harek otolitzak eginda xutitu zen hua. Oraingo marexalaren gona xuri ta, eskunarru gorri ta, tresna zikin horiek ikusirik, izitzen baitire behi gaixoak, izitzen. Eta izidurak bera galarazten. Ekatzu bertze makila hua. Behar dinat barrukiraino ene burua arrastaka ereman.
- MAIXAN Bainan aita... bihotza eri duzu ta, erran dizu midikuak...
- AITATXI Mi-di-kuak? Ze behar du horrek hemen? Midikuagatik zare zu alargun. Eta nago ni gohortua. Zure senarra zena ere, orgazpian golpatu ta menditik ekarri zutela, zer egin zion midikuak? Tripa ideki ta sosa atera. Guk zerriari egiten dioguna, harek egiten guri.
- MAIXAN Geroztik ez da etxe huntan gauza onik. Zu zahartua, ni emazteki bakarra izaki ta gure Xanpier... oino haurra. Eta bera bakarrik etxean... belarrak egiteko, artoak jorratzeko, iratzeak sartzeko. Eta bortz behi gosetuak etxean. Bortz behi... Ze behi! Batek errapea gohortua, bertzea mainguriak hartua, hirugarrena ez ernari gelditzen. Hauxe genuen esperantza: "Katxo". Lehen umealdian hamasei pinta esne emanikako behia! Eta horra, lurrean nola dagoen sukarrak hartua, zazpi gizonen artean ezin altzaraziz. Lurretik bizi? Lurretik bizi beharra baino gauza ilunagorik ez duzu munduan, aita. Eta ez dakit. Ez dakit hirurak hola elgarrekin, etxe zahar huntan, noliz arte iraunen dugun.
- AITATXI (*Hatsa ezin hartuz*). Ez gare luzaroko, nik uste.
- MAIXAN Semea ere aspertuko baizaigu egun batez. Eta hola bizi baino —lanean leher eta zorretan itoak— nahiago izanen baitu, gizontzean, bertze bideren bat hartu.
- AITATXI Hago ixilik, mihi luze ergela! Barneak leher eginen dit eta. Xanpier nerea dinat. Aitu dun? Nerea. Harek beharko dio etxeari segida eman.
- MAIXAN Segida? Zeri segida? Mixeriari segida? Hola zailte zuek

zaharrak, aita. Laneko on zaitzelarik, osagarrian zaitzela, axolarik ez gazteen erranari. Zuen behar egin; zuen lege zaharrari behar atxiki, gazteen oldarra bazterturik. Eta gero kontuak: Zahartzean. Orduan bai. Orduan gazteak behar, segidako. Eta hauek, zuen ohitura zaharrekin nazkaturik, egun batez alde egiten badizue, orduantxe nigarrak...

AITATXI Nigarrak? Noiz ikusi naun ni nigarrez?

MAIXAN Kanpotik sekulan; barnetik maiz. Mirikua? Zetako. Maxineria? Infernuk heldu den lege berri zikina. Xori-ongarriak? Lurrak zikitze on. Zuek egiazen habe, zuek laneko nausi, zuek etxeko buruzagi, zuek Jainkoaren ordezkari. Bainan aita, ez balzaitze betiko zuek ere. Eta egun batez, zaharturik, nagusi berri baten ondok ibiliko zaitzela, esperantza gabeko mutil nazkatu batzuek atzematen inguruan. Besterik ez.

AITATXI Hago ixilik! Aitak ez du alabaren prediku beharrik. Zure semea ez da bere buruaren jabe. Ni naiz haren nagusi. Beharko ditu, orain bezela, gero ere nere erranak egin.

MAIXAN Ikusiko dugu, aita, behi hori hiltzen bazaigu. Lehendik mutiko iluna bazen, ilunduko zaigu gehiago. Eta ez dakit, aita, behi hilaren usainak berak ez ote duen etxetik urrunaraziko.

AITATXI Nork erran dizu zuri behia hilgo zaigunik. Ekatzu makila hori.

MAIXAN Bainan aita, midikuak...

AITATXI Ekatzu makila hori, erran dinat! Behar dinat ene burua errekaraino ereman.

MAIXAN Elurra duzu, aita...

AITATXI Behar dizkinat han, erreka egian, belar zonbeit bildu. Horiek gero arnoan ehosi. Hua behar zaito behiari eda-

narazi, bero-beroa. Harek azkartuko dio behiari barnea. Ekatzu makila hori...!

MAIXAN Bainan, aita... zaude hemen! Ekarriko dizkitzut nik belarrak.

AITATXI Behar baitire ezagutu.

MAIXAN Atzemanen ditut, aita.

AITATXI Entzun, ba, ongi. Zoaz erreka beheitik, intxaurrondoraino! Kendu lozu ari goholdia! Eta ekar! Hua behar duzu arnoan ehosi. Zoaz! (*Puska zahar bat bizkarrean eman, atea ideki eta badoa, gure Marixan, erreka behetik elurretan.*)

BIGARREN AGERRALDIA

AITATXI BAKARRIK

AITATXI (*Txapela kendu, errosarioa sarpatik atera eta "Aitarren" eginik*): Agur Jauna. Huna hemen zure mutil zaharra. Ni belauniko behar nintzaizuke mintzatu; balna, ez balnate gehiago zangoek atxikitzen.

Mutila beti eskean nagusiari. Eta ni ere gauza bera: eskean eldu. Erran zaharrak hola dio: Eman lezakerari behar omen zalo eskea egin.

"Katxo" dugu aspaldi huntan ez ongi. Umatuz ge-roztik. Esne-golpea izatu zuen eta, haren ondotik hai-zeak odolakin nahasi, nik uste. Bakizu bai zuk, Jauna, guk baino hobekiago, zer duen. Hua sendatuko bazi-nu! Holako behia lurrean ikustea ere... Horren errape-tik bizi beharra baitugu. (*Pausa*).

Eta beldur naiz... behia hiltzen bazaigu... gure Xanpier-ek... (*Begiak xukatuko ditu*). Bertzeen aintzi-nean ahalkatuko nindake hola nigar egiten baina; zure aintzinean, Jauna, ez da gauza bera.

Erranen duzu, Jauna, berriz ere: "Ni beti ematen eta horiek beti eskean." Gu ez balgira sekulan asetzen! Eta orain, Jauna, zure barkamenduakin, nahi nioke San Bladi-ri hitz erdiño bat egin.

"Otxarti-ko Patroin Bladi handia,
Sainduetan guziz maitagarria,
Zuri oihuz dago laboraria,
Zerutik zitzaion otoi balia."

*(Xapela eman buruan eta Errosario Saindua sakelan sartu. Orduan-
txe, barrukiko atetik Xanpier ageriko).*

HIRUGARREN AGERRALDIA

AITATXI ETA XANPIER

- AITATXI   Zer duk hola, gaua bezin ilun? Gazteak irria behar
                              likek ezpainetan. Ez iluna.
- XANPIER   Irria? Gure behia lurrean ikusita, ez litzazuke zuri ere
                              aitatxi, irria ezpainetarat etorriko. Holako umea egini-
                              kako behia! Marexala ba ginu hemen...
- AITATXI   Utzak marexala bakean. Ez diagu marexalaren beha-
                              rrik. Adarrak ukitu diozkak?
- XANPIER   Hotz-hotzak ditu.
- AITATXI   Odol-golpea. Beharriak?
- XANPIER   Sua bezin beroak.
- AITATXI   Izerdia du horrek nunbaiten gelditua. Begiak?
- XANPIER   Ez ditu, antxu, higitzen.
- AITATXI   Ze ba! Urak eta haizeak balzazkio barnean nahasi.
                              Higitzen da bera?
- XANPIER   Egiten ditu, tarteka, jautsi zonbelt.
- AITATXI   Zainak nausitu. Bederatziurrena gaur du ta... ilargiaren
                              gorapenak ez dio kalte eginen. Odola kendu diok?

- XANPIER Astian ateratua diot pinta bat.
- AITATXI Horrek arinduko dik behia.
- XANPIER Behia arindu? Ez du pasako gaua.
- AITATXI (*lun*) . Eta zer? Hola izanik ere zer? Bertze etxetan ere hiltzen tuk ba behiak.
- XANPIER Bai, bai.
- AITATXI Hoa hirirat. Hoa karrikarat. Zer uste duk? Han ez dela makurrik gertatzen? Maxina zikin horiek ere, bakarrak lehertuak dizkitek beren hatzaparretan. Baina... hire burua ezpaita geldi. Bazekiat nik, aspaldi, hire barneko berri. Hator hunat... hator hunat... pareta zahar hauek ikusten dituk? Hauek behar dituk hik xutik atxiki. Aitu duk?
- XANPIER (*Hillun*). Bai, bai.
- AITATXI Errak azkarrago. Odolik ere ez duzute zuek, oraingo gazteak. Ekarrak beso hori. Behar diat ene burua behiaren ondoraino arrastaka ereman.
- XANPIER Bainan aitaxi, amak errana dizu...
- AITATXI Utzak ama bakean. Ama baino lehenagotik duk aitaxi lurrean. (*Xanpier-ek eman aitaxi-ri besoa; eta ba-dozati barruki alderat.*) Hiri-amets horiek baztertu hitzak. Aditu duk? Hemen duk hik hire egin beharra: Etxea xutik atxiki, inguruko lur horiek pittat aberastu, ohian horiek ere argitu pittat. Eta ondasuna zabaldu nahi baduk, badituk lantzeko larre-lurrak.
- XANPIER (*Alegera*). Maxineria bagenu... Jaun Bikarioak errana dit, aitaxi: behar bezala antolatzeko, atzemanen digula berak sosa.
- AITATXI Ma-xi-ne-ri-a? Sosa erran duk? Ez diagu hemen maxina beharrik. Sosa atzeman! Zer sosa? Hirea ez den sosa. Eta hartako eskean ibili? Eskean! Etzaiz ahalkatzen? Presta hartutako sosa, ebatsitako dirua duk. Bazekiat bai nik, nor ibilia den hemen hire burua na-

hasten. Jaun bikario gazte hori. Horrek ditu hemengo bazterrak hondatzen hasiak. Horrek berotzen ditu zuen buru arinak. Horrek ez baitu zaharren erranarentzat errespeturik. Gure Jaun Erretor xaharrak ere, behar dik horrekin pazientzia franko. Hemen eginak ez dituk maxinaz eginak. Besoz eginak dituk. Aski duk hik ere bertze hainbertze egitea. Hire burua zorretan sartu gabe. Eta hire besoak ez badituk aski, adina hartzean ekarriko dituk bertze bi. Heiek emanen hiri laguntza. Eta etxeari segida. Hartako ez duk urrun joan beharrik. Aspaldi errana diat nun behar ditukan begiak kokatu.

XANPIER (Golpez). Ez!

AITATXI (Harritua). Ez? Noiz ikasi duk hik ezetz erraiten?

XANPIER Noiz? Egun. Oraintxe. Zure odolekoa bainaiz ni ere, aitatxi. Eta zu baino gazteago. Baina zu bezin gizon. Bertze norbaiti eskeinia diot, aspaldi, nere amodioa.

AITATXI Amodioa! Oraingo hitzak dituk horiek. Gure denboran, etzizkitek hitz horiek alpatzen ere. Amodioa! Gero etorri behar dik amodioa, gero. Eginda gero. Ez aintzinetik. Aintzinetik aski duk burua ibiltzea? Lehengo hua bera duk hik gogoan? Pinpirin, irri-goxo neskatu hua? Nork ekarria dik hiri, harendako amodio? Asmatuko nikek bai nik: Jaun Bikarioak.

XANPIER Amodioa ekarri? Ez daute ekarria, aitatxi. Sortu egin zait.

AITATXI Sortu! Belar txarrak ere sortzen tuk. Hartako duk aintzurra. Aditu duk? Goazen. (Barrukitik behiaren marrumak). Hauek ez ditukala lehengo marrumak!... Goxatu zalola hatsa ere. Odola kentzearekin, arindu egin dik behia, arindu. Ta... errak... ilargia ere ezpaita geldi. Ari baita hua ere lanean. (Sartu bitez biak barrukian.)

LAUGARREN AGERRALDIA

GAXUXA BAKARRIK

GAXUXA Nun dire horiek, alfer zikin horiek? Tol Barrukian izanen dituk, behiari azken otoltzak egiten. (*Lotzen da irriz*). Hor! (*Ikusleari mintzo*). Ze ari zaizte zuek hemen, sukalde zahar zikin huni beha? Ez duzute gauza hoberik egiteko? Hobe zinueke lanean lot, etxe huntuako hiru boemi zikineri aho zabalik egoiten baino. Boemiak, bai. Boemi zikinak. Alfer ustelak. Zekenak. Zikoltzak. Mixerian txartuak. Eta dutenetik ez jakin emaiten. Nik ditut ongi ezagutzen. Nik. Auzoa bainiz. Hortxe naiz bizi. Xola hortan. Bakarrik. Nihorren beharrik gabe. Ze uste dute ergel hauek? Egunean pinta erdi esne emanda bilduko nautela ni? Zetako behar dut nik esnea? Barnea zikintzeko. Besterik ez. Pinta bat esne baino, nahiago diat nik... baso erdi bat arno. Hua bai, hua gauza! Harek emaiten... bizi-gogoa. Eta horiek ez eman nahi neri arnorik. Bainan, egon, egon! Eman beharko daute. Nere mihia ezpaita lo egonen. Xol Behar diat ikusi zertan ari diren. (*Barrukiko ate-xilotik beha*). Nik errana! Nik errana! Behiari anuntzioa ematen. Leher eginen baitu horrek ere. Ze bai Ezpaltuzte bazkatzen. Gaixo behiak! kakaz urratuak, hezurak ageri. Bazka-emalle ona baitute: Etxeko printzial Ez al da horrentzat errege-alabarik? Aitaxi zaharrak ere, bere denboran, bakizute nola bazkatzen zituen behiak? Makilakal! (*Trufaz*). Eta Ma ri-xan... A ze-ba-ba-lo-real Horrek baino buru hobea izaki baratzeko aza txarrenak ere. Xol Heldu da. Behar diot pinta bat arno kendu. Eta ematen ez badit, amat gaixto bereztat. Jorratuko baldituk nik ongi, nere aintzurakin. (*Mihia erakutsiz*).

BORTZGARREN AGERRALDIA

GAXUXA eta MARIXAN. Gero XANPIER

- MAIXAN (Belarrak eskuan heldu. Gero emango ditu egosten).
Horri Ze ari ze, Gaxuxa? Hemengo aldi?
- GAXUXA (Erdi negarrez) . Bai, gaixoal Zuen behi horren berri jakin nahi etorria nintzalzun. Horren grinaz ez dizut ez jan ez lo egiten. Sendatuko zaizue, dudalke?
- MAIXAN Agian bai Bertzela...
- GAXUXA Ze bai Sendatuko etzaizue bai Hola bazkatutako behi xoragarrial Ez zen hemen holako behirik. Eta zueri gerta behar! Zuek bezalako gristino langile ta pres-tueri! Hoek biltzen dituzte beti ez-beharrak: zuek be-zalako jendeki zintzo eta xuxenek. Etzalote " Olatxa-rrri"-koel holakorik gertatuko. Heierl behar litzaloteke ba holakoak gerta, ez zueri. Ahalge gabeko jende ustel zikina. Joan den igandean ere, gau-erdiz jina zalote alaba dantzatik. Eta nik ikusi noren besotik heldu: "Lare-Buru"-ko mutil begi-okor horren besotik. Eta...
- MAIXAN Zaude ixilik, Gaxuxal Zaude ixilik...!
- GAXUXA Ixilik? Jainkoak zetako digu ba mihia emana? Egia erraiteko. Nik erraiten ditudan bezala: buruz-buru, aintzinetik. Ez bertze aintz bezala: gibeletik zernahi erranka ari. "Aritzaga"-ko atso zaharra bezela. Igan-dean ere...
- MAIXAN Zer behar zinuena, Gaxuxa?
- GAXUXA Ta... zuek ikusi. Holakoetan behar izaten baita launen-ganat agertu.
- MAIXAN Zoaz, gaixoal Etxean izanen duzu zer egin. Ikusiko dugu geroak zer ekarki duen. Zaude. Hortxe dut zure-tako esnea.

- GAXUXA Ez, ez, ez, ez, ez, ez... Behia lurrean eta auzoari esnea ematen? Ez, ez, ez, ez, ez, ez...
- MAIXAN Har zazu, Gaxuxa. Gutti delarik behar omen da jakin ematen.
- GAXUXA Ez, ez, ez, ez, ez... Zurentzat nahikoa ez eta, bertzeri esnea ematen ibilki? Ez, ez, ez, ez... Ze behar zinuten zuek esne gaberik egin? Nik egia erraiten dut! Esnea duzu gauzarik garblena, azkarrena, osagarriena...
- MAIXAN Hargati ba...
- GAXUXA Ez, ez, ez, ez... Hori ebastea litake.
- MAIXAN Har zazu, Gaxuxa.
- GAXUXA Ezetz eta ezetz! Horra: zerbelt hartzeko behartzen bannazu, hartuko dizut, estimatzeagatik... pinta erdiño bat arno. Bertzerik ez.
- MAIXAN Eta... guk ez egun arnorik izaki.
- GAXUXA Ez kexa, gaixoa! Gertatzen dire holakoak. Berdin du. Ez naiz batere hartako etorria. Bainan... etzaitut, gaixoa, esker txarrik egin nahi. Plazako arnotik ez baduzu, hartuko dizut gaixoa etxeko-arnotik xorta bat. Horra. Zuri atsegin egiteko.
- MAIXAN Gaxuxa, garbi erranen dut: ez dautzut arnorik emanen.
- GAXUXA Zer zare? Mozkortuko naizen beldur?
- MAIXAN Arnoak ez du emaztekoa edertzen.
- GAXUXA Zer zaitut zu, apeza?
- MAIXAN Osasuneko ere, arnoa baino hobea duzu esnea. (*Katilu esnea ematen dio*).
- GAXUXA Zer zare zu, midikua? Gorde zuen arnoa, gorde! Emanen diozute, nere partez, mademasel "Katxo"-ri. Harren indarrakin xutituko baita beharba. Eta ez bada egiten... aski duzute... behiarekin batean zuek ere... leher egitea.

- MAIXAN   Zaude ixillik, otol, Gaxuxal zaude ixillik!
- GAXUXA   *(Barrukiko ate-xilotik, behiari):*
Ni baino gehiago ez baduk San Bladi
Adi nazak, behia, eta... leher hadi!
- XANPIER   *(Barrukiko atean ageri).* Ze behar duzu, zuk hemen?
- GAXUXA   *(Goxoki).* Zuen "Katxo"-ren berriak hartzerat etorria
ninduxun haurra.
- MAIXAN   *(Nigarrez).* Ate-zilotik igorria dio, astian, zorte-galztoa.
- XANPIER   *(Kanpoko atea etxirik).* Zoaz barrukirat, ama! Altaxi
beha duzu.
- GAXUXA   *(Izitua).* Ze behar nuxu egin, haurra?
- XANPIER   Zoaz barrukirat, ama!
- MAIXAN   Utzazu ateratzen, Xanpier.
- XANPIER   *(Sutan).* Aterako da, ateratzen bada, bere gaizki-egi-
nari uko-egin eta gero. *(Maixan sar bedi izitua ba-
rrukian, belar ehosiak eskuan daramazkiala.)*

SEIGARREN AGERRALDIA

GAXUXA eta XANPIER

- GAXUXA   *(Izitua eta goxoki, zoko batetik).* Ze behar nuxu egin,
haurra? Holako mutiko pulllita... Nik badiat, Bordelen,
hiloba beltzarana, izarra bezin neska ederra duxu
eta... aberatsa. Nik hua gordeko nixuke zuretako,
haurra... !
- XANPIER   Zer ari zinen zu, barrukiko ate-gibeletik?
- GAXUXA   Zuen, behiari osasuna eman deion... Xan Bladi-ri
otoitzean ninduxun, haurra.
- XANPIER   Zuregatik gare gu mixerian, lurrean, burua altxa ezi-
nik. Zure madarikazio ta zorte galztoengatik.

- GAXUXA   Gezurral
- XANPIER   Hola hil zaizkigu guri, aurten, bertze bi behiak ere: zu gauaz barrukirat etorri eta, behiari "leher hadi" erranda.
- GAXUXA   Gezurral
- XANPIER   Hola hil zuen otsoak gure ardi-zakurra ere: zuk bezperan ari zorte gaiztoa igorrita.
- GAXUXA   Gezurral
- XANPIER   Gezurra? Erakutsiko dizut nik orain egia.
- GAXUXA   *(Ikaraz zokotik)*. Bainan ze behar nuxu egin, haurra?
- XANPIER   Eman zaitte hortxe belauniko, barrutiko ate ondoan. Eta egiozu, nerekin, San Bladi-ri otoi-tza.
- GAXUXA   Beaz... ez zaharrak bakarrik... Hik ere, gazte eskolatu hori, baduk sinistea sorginetaz? Zuk uste baino indar tti-pi-ago dautzut, haurra. Ez naiz sorgin. Bakar-bakarrik bizi, atso zahar gaixo bat nuxu, haurra.
- XANPIER   Mozkor ona.
- GAXUXA   Eta kantari hobeal! Nahi nuzu kantuz entzun, haurra?
- XANPIER   Eman zaitte belauniko, hortxet. Barruki ondoan. Eta errazu nerekin:
"Otxartiko Patroin Bladi handia... "
- GAXUXA   San Bladi, nere lagun handia duxu, haurra.
- XANPIER   Hobel! Eman zaitte hor, belauniko!
- GAXUXA   *(Belauniko emanik)*
"Otxartiko Patroin Bladi handia... "
Sainduetan guziz *(Ixilik)* "madarikagarria"
Zuri ohluz dago laboraria "
(Ixilik). Behia ito dadin, luzatuz mihia. *(Aitxatzen da)*.
Otoi-tza egin diat. Orain... emanidak ordaina. *(Kolkotik aterako du bonbila hutsa)*. Erdiraino ez nuxu beteko, haurra?

- XANPIER Zoaz hemendiki! Esnea ez dizut ebatsi nahi. Amak emana baitizu. (*Ematen dio esne-ontzia*).
- GAXUXA (*Badoa, ixil-ixilik, ateraino. Eta handik itzullkatzen du lurrerat esnea, oihu eginez:*) Hor zure esnea! Nahi baduzute bil, mihika zazute lurra. Nere otoitzak etzikan balio. Aitu duk? Etzikan balio. Ez bainian barnetik egina! Huna nere eglazko otoitza. (*Oihuka*) "Katxo"! Leher hadi!!!! (*Eta badoa, Xanpier abiatzen zaio ondotik. Orduantxe ama ageriko, barrukitik heldu.*)

ZAZPIGARREN AGERRALDIA

AMA-SEMEAK

- MAIXAN (*Semeari*). Norat hoa? Hago hemen! Zer dire oihu horiek? Aitaxi izituko duzute. Zer zinaten hola?
- XANPIER Sorgin zahar horrek, gure behiari Igorri, orain ere, zorte gaixtoa.
- MAIXAN Eta hik sinets? Eta izitu? Nor da hemen lege zaharrekoa? Aitaxi edo hi? Ez dakik ez dela sorginik?
- XANPIER Hori bai. Hori sorgina duzu, ama.
- MAIXAN Sorginal Huna hemen, gure mutiko eskolatua. Etxeko ohitura eta lege zaharrak berritu nahi lituzkenal Hori ez duk sorgina. Zoritzarreko atso zahar eta mozkor bat duzu hori. Hire otoitzak ez badu horren zorte galztoa baino indar handiagoriki! Yarri hadi supazterrean. Eta har zak eltzekari bero xortat. (*Emanen dio mahainean eltzekaria.*) Zain horiek lasatu ditezen pttat. Baduk beharra-ta.
- XANPIER (*Supazterretik*). Bizi da?
- MAIXAN Bizi duk bai, bizi duk. Hori duk hik buruan: behial! Eta horren galtzea ezin etsi, ezin jasan. Beharko duk hik ere ikasi, haurra, Jainkoak Igorritakoak behar bezala hartzen.

XANPIER Ez dire horiek, Jainkoak igorriak. Emazteki ustel horrek ekarraraziak dire gure makur eta ezbeharrak oro. Ez dut hemen bizi nahi, ama. Mendi punta huntan. Bekaizkeriz eta herraz betetako auzo eta lagun zitelen artean. Ganen niz hirirat. Hirirat edo... Ameriketarat.

MAIXAN Eta zer uste duk, haur gaixoa? Han aingeruekin biziko haizela? Nor ibili duk hemen, hire burua berotzen? Badiat uste, aitatxik egia ote zuen: Jaun Bikario gazte hori...

XANPIER Jaun Bikarioa? Harengatik ez balitz, ama, etzenuten aspaldi nere berririk izanen.

MAIXAN Hori ere behar nian entzun?

XANPIER Mixeriarri diot beldur.

MAIXAN Nik ez ba, haurra. Nik ez diat ez mixeriarri eta ez lanari beldur izan. Seme bakarraren eskergaltzari bai. Ari izan diat beti beldur. Eta huna! Etorria zait hua ere. Ez nauk, haurra, hire bizitza osoan luzaro jarrita ikusi. Oraintxe jarriko nindake ba. Belaunak ez bainaute atxikitzen. Baina... Jainkoak emanen dit indarra orain ere. Zerriak behar dizkiat bazkatu. Hartzak eltzekaria hoztu gabe. (*Eta abiatzen da.*)

XANPIER Zu hoztuko zare, ama, elurretan.

MAIXAN Elurraren hotzari ere, haurra, ez diat sekulan beldur izan. Badituk, munduan elurraren hotza baino hotzagoak. (*Gaki da.*)

ZORTZIGARREN AGERRALDIA

XANPIER bakarrik. Gero hau eta JAUN BIKARIOA

XANPIER (*Jaiki eta joanen da ateraino. Handik ikusiko du ama urruntzen Mahainean jarri gero, eta erranen dio eltzekariari:*)

Agur etxeko eltzekari
 Gure eltzekari gaixoa...!
 Amaren usaina duzu
 Ta etxe barneko beroa.
 Zugandik urruntzen banaiz
 Mixeriak izitua
 Gorde zazu zure baitan
 Amaren nigar-malkoa!

(Hau erranik, ilun eta goibel, hasiko da Xanpier eltzekaria jaten. Atean, Jaun Bikarioa agertuko.)

JAUN BIKARIA Xanpier! Bakarrik hago?

XANPIER To! Sar zaite, jaun Bikaria. Jarri zaite hementxe, supazterrean.

JAUN BIKARIA Sua? Odolean badiat nahiko.

XANPIER Hartzazu ba eltzekari sortat.

JAUN BIKARIA Gogotik. *(Jartzen dire biak)*. Adizak ongi, Xanpier. Zuen behi hori diagu behar bizirik atera. Eskualde huntan ez diagu hoin odol garbiko behirik. Hori hiltzen bazaizue, erranen dute berriz inguruko zaharrek: Xertutik heldu dela-ta, ez dela bazter hauetan holako behirik behar, eta bertze. Ta egonen galtuk lehen-goan beti! Lege zaharraren buztanari lotuak. Aintzina behar diagu egin: Etxeak berritu, abereak hobetu, laborants-moldeak alda, maxineria sar. Aitu duk? Horra! *(Aterako du zarpatik zerbeit)*. Zuen aitaxik ez bai lioke marexalari ongi-etorri eginen, hirirat joan eta neronek ekarria diot behiari osagarria. Azala irakur zak eta barnekoa emalok berehala.

XANPIER Ez du balio. Jaun Bikaria.

JAUN BIKARIA Ze ba?

XANPIER Behia galdua dugu. Eta ni, berriz, zurekin mintza nahlean.

JAUN BIKARIA Zer duk?

- XANPIER Gaki naiz, Jaun Bikaria.
- JAUN BIKARIA Bahoala? Norat?
- XANPIER Ameriketarat. Hargatik, nahi nintzaizun mintza. Bada-
kit-eta lagunduko nauzula.
- JAUN BIKARIA Nik lagundu? Zertan?
- XANPIER Ameriketarako bide egiten.
- JAUN BIKARIA Zer nahi duk? Ihes egin?
- XANPIER Bai.
- JAUN BIKARIA Ez dizkiat iheslariak lagun.
- XANPIER Hameika aldiz entzuna dautzut: Eskualerriko laborari
gazteak ere badutela bizl-eskubidea.
- JAUN BIKARIA Eta ez diat ene hitza janen.
- XANPIER Hemengo hameika gazte, zehaurrek emanak dituzu
Ameriketako bidean.
- JAUN BIKARIA Eta etzait urriki.
- XANPIER Bertze anitz badituzu Paris eta Bordelerat igorriak.
- JAUN BIKARIA Ez balizuten Eskualerrian lanik.
- XANPIER Hartan naiz ni ere.
- JAUN BIKARIA Gezurra. Hik baduk etxea eta badituk lurak. Seme
bakarra haiz-eta.
- XANPIER Hemengo lan eta miseriari diot beldur.
- JAUN BIKARIA Nik ez dizkiat beldurtiak lagun.
- XANPIER Ez nuen uste hoin gogorra zinanik, Jaun Bikaria.
- JAUN BIKARIA Ni hola nuak: Egiaren mutil bakarra. Maiteago ta go-
gorrigo egiten diat, egiazko lagunari. Badakik beaz:
Hol-ola nahi banauk, har nazak; eta bertzela, utzi.
- XANPIER Etzaitue gaztek ongi ezagutzen.
- JAUN BIKARIA Ez eta zaharrek, nik uste. Gure Jainkoak ezagutzen

banau aski diat. Eta... ez ninduke behar, harek ere, sobera ezagutu.

XANPIER Zahar horiekin ez da bizitzen ahal.

JAUN BIKARIA Zaharren aitzekia duk, hik ere?

XANPIER Zuk ez duzu nik bezela, —hau egin, bertzea egin— zahar bat ondoan zuri mokoka beti.

JAUN BIKARIA A gaixoa! Ez diat nik ere urrun... gure Jaun Erretor zaharrall! Adi zak ongi, Xanpier, eta gorde zak hau hiretako. Herritik kanporat igorri nahi naute.

XANPIER Herritik kanporat? Nork?

JAUN BIKARIA Inguruko aberatsek oro eta heiek bildutako zahar zonbaitek. Aberatsak eta zaharrak elgarren lagunak izan baidituk beti. Hemengo bazterrak nahastekatzen ibili omen nauk. Langileen buruak berotzen. Eskualerria omen diat gehiegi maita. Eta Yauregi-ko jauntxoa beriz... ez aski.

XANPIER Eta hargatik igorri nahi zaitue?

JAUN BIKARIA Etxerik etxe ibiliak dituk haren mutilek, sinadura-biltzen. Galdea igorria dute. Huna ageria hemen. (*Papera erakusten dio.*) Irakur zak zortzigarren izena. Beharba ezagutuko duk.

XANPIER (*Irakurriz*). Xanpier... Iturriberribeherakokortakoal Gure zaharrall!

JAUN BIKARIA (*Goxoki*). Ze nahi duk! Nerea ere... ez duk urrun izanen.

XANPIER Zer egin dizuel!

JAUN BIKARIA Deusik ez. Gu zahartzean, orduko gazteri eginen diotegun gauza bera. Berek ez badigute lehenik egiten.

XANPIER Etzera joanen, Jaun Bikarioa. Guk atxikiko baizaitugu.

JAUN BIKARIA Nundik...? Ameriketatik?

XANPIER (*Pausu baten ondotik*). Apez zaharrek amorrainketan

bezin ongi dakizu zuk, jaun Bikaria, mutiko gazteak biltzen.

JAUN BIKARIA (*Kanpoko aterat hurbildu eta hura idekiz*). Behazak han, urrun, elurretan beltza... Zerriak bazkatzen bi esku dabilta.

XANPIER (*Hari hurbilduz*). Urrunetik ere ezautzen dut, Ama! Lurrean lagun bat izana du: lana. Ez dizut sekulan jarririk ikusi. Berak nahi lukena, bertzienez utzi. Gure amak iduri mendiko iturria, sekulan ez geldi ta beti garbia.

BEDERATZIGARREN AGERRALDIA

Lehenagoak, AITATXI eta MAREXALA

AITATXI (*Barrukiko atetik*). No, mexie, ta no, mexie! Aproxé no!

MAREXALA (*Agertzen da, aitatxiren gibeletik. Xuriz jantzi eta eskunarru gorriekin. Buruan xapel zuri bat ekarki du. Sukaldarien gisakoa*). Mais pourquoi ne voulez-vous pas, Monsieur, que je m'approche de la vache?

AITATXI Paské la bache si elle bou bol, il ba krébé.

MAREXALA Oh! pardon. Monsieur le Vicaire. Je ne vous avais pas aperçu. Je vous présente mes hommages, Monsieur l'abbé. Je ne suis pas un homme d'Eglise. Mais je respecte votre Foi, comme je demande que l'on respecte ma science. (*Xanpier-i*) Bonjour, grand jeune homme.

AITATXI Xanpier! Xanpier!

XANPIER Ze-uzu, aitatxi?

AITATXI Erraiok, ilargia gohorapenean diagula

MAREXALA Qu'est-ce qu'il dit?

- XANPIER Il dit que la lune...
- MAREXALA Oh! je vous en prie!!! Ne me parlez pas de la lune! Il y a trois mois que je suis dans le pays. Hélas! Jen'entends parler que de la lune. J'avoue en avoir assez: et de la piperade et de la lune.
- JAUN BIKARIA Comment avez-vous trouvé la vache, Monsieur le Vétérinaire?
- MAREXALA Docteur, s'il vous plait. Que penseriez-vous que je vous appelle... Monsieur le sacristain?
- JAUN BIKARIA Oh, vous savez...! J'amerais mieux cela que de me faire appeler Monseigneur! Et la vache, docteur, croyez-vous qu'elle va mourir?
- MAREXALA Ah, non! Lá, je vous rassure tout de suite. Puisque... la mort, messieurs, n'existe pas. La mort n'est pas une idée positive. (*Aitatxiri begira*). Nous sommes bien d'accord? La mort n'est qu'une absence de vie. C'est pour cela que je proclame très haut: aucun danger de mort pour votre vache. Le seul danger que je craigne c'est que, á n'importe quel instant, elle puisse... cesser de vivre. J'espère, Messieurs, (*Aitatxiri begira*). que vous avez tous, ici, saisi la nuance.
- AITATXI Ze erran dik?
- XANPIER Orain arte deusik ez.
- AITATXI Erraiok, egun betetzen dikala behiak bederatzlurrena.
- MAREXALA Qu'est-ce qu'il dit?
- XANPIER Il dit que c'est le neuvième jour, aujourd'hui...
- MAREXALA Oh, je vous en prie!! Ne me parlez pas surtout du neuvième jour! Ne confondons pas, Messieurs, la science de la médecine avec la neuvaine de saint Antoine. Peut-on se laver les mains, ici? Et voici mon diagnostic. La vache souffre d'une troiditite hipereer-viev-gastronomical, que vous ne pourrez combattre, Monsieur (*papera ateratzen du zarpatik*) Iturriberri-

behekokortakoa, qu'avec de la superstoip... pardon... de la superstoitop... pardon... J'ai une déformation de la langue que proviendrait, paraît-il, de la répétition constante des noms patronymiques basques mélangés à ceux des médicaments modernes. Il n'est pas facile, comme il m'est arrivé hier, de recommander à Monsieur *Larretxeberri*, de la ferme *Gai-nekoborda*, de traiter sa vache *Gorritipi* avec de la *salicyliqueucaliptolanolinalonge*. (*Jarriko da eta idatzki. Papera emanen, dio aitatziri*). La science s'étant largement exprimée, Messieurs, je me retire.

- XANPIER Il neige, je vous accompagne jusqu'à la route.
- MAREXALA La jeunesse m'accompagne. Sensible à la courtoisie, je salue le symbole. (*Badoa*).

HAMARGARREN AGERRALDIA

AITATXI eta BIKARIA. Gero MAIXAN eta XANPIER

AITATXI Nork ekarri du hori hunat? Jaun Erretor zaharrak errana zuen ba: ez dugula guk, eskualde huntan, horren beharrik. Baina... ezpaita gehio zaharrentzat errespeturik... ellzan ere.

JAUN BIKARIA Neretzat ari ze?

AITATXI Bakarrik gare biak, nik uste. Zu ari zare, Jaun Bikarioa, hemengo bazterrak nahasekatzen. Baina jakizu ongi: ez goazela gu ere lo. Eta egun batez... gure Xanpier... norbaitek burua beroturik... legorrez edo itsasoz urrunduko balitzadake... jakinen nukela nik... nork alreatua duen.

JAUN BIKARIA Salbat, lagunduko zaitut kadiraraino besotik.

AITATXI Milesker. Joanen naiz neroni, batxe-batxe, bakarrik. (*Abiatzen da.*)

MAIXAN (*Barrukiko atetik*). Xanpier, Xanpier!!

- AITATXI Ze-uzu? Mintza zaitel Ze-uzu!!
- MAIXAN Gure behia hila dal
- AITATXI Zer diat nik? Ez diat ikusten. Ez diat gehiago ikusten. (*Xanpier sartzen da kanpotik. Deneri behatu eta abiatuko da lasterka barrukirat erranez:)* Umea bazuen!
- JAUN BIKARIA (*Txapela erantzi*). Behiak ez du otoltza beharrik, bainan etxeokok bal.
- XANPIER (*Barrukitik atera bedi, xala besotan dakarkiola. Eman bedi belauniko aitatxiren aintzinean.*) Aitatxi! Behazu, aitatxi!!
- AITATXI Ez diat gehio ikusten.
- XANPIER Ukizu, ukizu, aitatxi!
- AITATXI Zer duk?
- XANPIER "Katxo" zenaren umea. Nik haziko dut, aitatxi. Hau eta hunen umien umiak ere.
- AITATXI Zatozte! Urbil zaizte. Zoin ederrak zaizten blak! Blak nahi zaituztet parekatu. Jainko maitea! Nori zor diot hau?
- XANPIER (*Bikariari beha*). Ez duzu urrun, aitatxi...
- AITATXI Bal, Bazekiat... Ez diat urrun, ez... Orain ere ez duk lo egon... gure jaun Erretor xaharra!
- XANPIER Bainan, aitatxi...
- JAUN BIKARIA Xoooo!! Utzazu, Xanpier. Bego, berean, ol-ola.
- AITATXI "Otxarti-ko Patroin Bladi handia
Salinduetan guziz maitagarria"
Gaur begietarat hiluna jina zaut
Baina... Nonbaitetik eldu zait argia!

(OIHALA)